

vredila za vse narode in vse čase. Namen ji je pokazati neupravičenost opozicije, ki se upira posnemanju tujih vzorov. Milan A. Miholjević pa piše o Tolstem kot pedagogu.

R. P.

Češka književnost. II. »Naše doba.« — Masarykove »Časové směry a tužby.« Preidimo k najnovejšim časopisom. V prvi vrsti naj omenimo za danes praški mesečnik »Naše doba«. Stopil je letos v drugo leto, izdajatelj mu je *dr. Josip Laichter*, urednik pa prof. *T. G. Masaryk*. »Naše Doba« je smotra za vedo, umetnost in socijalno življenje, v prvi vrsti za življenje in duševno delo češkega naroda. »Naše Doba« je plod češke literarne revolucije, ki pregleduje in premotruje stoletno delo preporeda, ki je torej kritiška revolucija. Poglobitev narodne prosvete bode njen sad. Češki narod mora ne le fiziški, ampak tudi duševno rasti; le narod, ki je probujen, in katerega vsaki pojedini član čuti, da je soodgovoren za narodni napredek, le tak narod se bode vzdržal in napredoval. Znamenito je pogodil ta program kritiške revolucije *T. G. Masaryk* s svojo študijo »Časové směry a tužby« (časovne smeri in težnje), katero prinaša letošnja »Naše Doba«. Le-ta spis je aktualne važnosti tudi za naše življenje, in zato podamo iz njega vsaj aforistiški nekaj njegovih globokih in obče zanimivih mislij. Masarykova študija pregleduje osnovne in temeljne ideje narodnostnega programa, da se razvidi, kaj je v njih zdravega, kaj ne, kaže, ob kakih idejah da se razvija narod, ter uči, s kakimi pripomočki da se dado najgotoveje doseči ideali češki.

Masaryk sega logiški in kritiški v početke preporeda češkega naroda, preiskujoč in kažoč, kje da je najti izvor »našim smerim in težnjam,« kaj da je v njih narodnega in starejšega, kaj-li tujega. V svesti si je, da še ni končan preporek češkega naroda, da je marveč nova doba le nadaljevanje onega historijskega razvitka, ki ga imenujemo preporek.

Preporek češkega naroda se je pričel v drugi polovici osemnajstega stoletja, in njegovo prvo obdobje sega do leta 1810. Značilen je za to dobo *Dobrovskij*. Le-ta je osnoval narodni program na idejah humanizma in prosvete 18. stoletja, torej na filozofski ideji humanitarnosti; temeljni obseg tega programa je: buditev narodne zavesti v Slovanih vobče in zlasti v Čehih. Drugo obdobje sega do leta 1848. in je označeno po *Kollárju* in *Jungmannu*. *Kollárjeva* domoljubna ideja je filozofski zopet osnovana na humanitarnosti in sicer tisti, ki se pojavlja v nemški literaturi, posebno pri Herderju. Utemeljila se je z njo narodnostna ideja, narodnost češka pa je obsežena v širjem okviru narodnosti slovanske. Ideja slovanska je ideja *Kollárjeva* in sploh cele dobe. Literarnemu delovanju je geslo slovanstvo in domoljubje. Narodnjakom je bilo vodilo: slovanska sedanost in češka ter slovanska minolost, čeprav le nekritiški in nepopolno proučena.

Doba tretja je doba *Havlička* in *Palackega* in sega od prevrata I, 1848. tja do osemdesetih let; v tej dobi se je popolnil narodni program literarni in teoretiški s politiškim programom. Tudi *Palackega* politiški program ima svoj vrhunec v humanitarni ideji in je na le-tej logiški utemeljen; toda pojem češke narodnosti se razumeva manj splošno in abstraktno, nego v prejšnjih dobah. »Čeh, ne Slovan« je *Havličku* geslo. *Havličkov* literarni in politiški program je bolj ljudski, nego *Palackega*; le-ta je nasprotno ustvaril program historijskega prava, to je, on hoče v soglasju s humanitarno idejo najti narodno in politiško sporazumljenje z Nemci. Naravno je, da je priznal s tem prednost plemstva kot dotedanjega nositelja politiških pravic. Naše obdobje (počenši z osemdesetimi leti) pa se ne odlikuje toliko po politiškem, ampak zlasti po liberalnem in socijalnem gibanju.

(Dalje prihodnjič.)

v Pragi. Njegovo bogato knjižnico, polno dragocenih rokopisov in redkih tiskov z vsemi zapiski, ekscerpti, prepisi i. t. d. je kupil leta 1863. češki deželni zbor za češki muzej.

—oe—

Češka književnost. (Dalje.)

Havličkovo geslo »Čeh, ne Slovan« je močno razburilo tedanje domoljube; ustvarilo je nekako revolucijo v slovanskem vprašanju in izzvalo nasprotje Kollárjevo. Havliček objasnjuje svoje geslo z besedami: »Hočemo-li biti dobri Slovani, moramo gojiti pred vsem boljše svojega plemena; le tako utrdimo slovanstvo sploh.« Slovanstvo je Havličku ideal, katerega dosežemo šele v bodočnosti potem, kadar se realno utrde pojedina slovanska plemena. Nasprotno pa je širil Kollár teoretiški pojem o slovanski vzajemnosti, katera je njemu združeno zajemanje, združeno izmenjavanje in jednotno uživanje. Takega ideala pa nismo še nikdar dosegli in ga iščemo še danes zaman; kako malo je n. pr. pri pojedinih slovaških plemenih znanja ali vsaj zanimanja za literaturo slovaških narečij.

V pesništvu in v literaturi sploh znači novo smer byronizem. *Mácha* (1836) je bil prvi, ki se je pečal »byronski« z analizo notranjega človeka in sicer nenavadnega in velikega človeka. *Mácha* je pač toliko v tiru Kollárjevem, kolikor smatra le-ta človeka kot ideal humanitarnosti; vendar je pa *Máchov* človek nekako protest zoper abstraktni humanizem Kollárjev; ustvarjen je konkretnije, nekako tako, kakor je določilo leto 1848. humanitarno idejo. *Máchov* »Maj« ni odstranil takoj starejše domoljubne smeri, nastopil je vzpričo nastale revolucije in sledeče reakcije skoraj dvajsetleten odmor. Šele *Hálek* je pričel zopet kot byronovec znova kritiški in polemiški boj zoper zastarelo smer domoljubja. *Hálek* se protivi sploh vsakemu pesništvu, ki je specifiški narodno. Predmet pesništvu je njemu človek, a ne tak, kakršen se pojavlja v posameznem narodu, ampak človek sploh, človek kot tak. Ker je pa veliko težje razumevati človeštvo v njega celoti, nego človeka, kakor se pojavlja s posebnim mišljenjem v pojedinem narodu, zato stavi *Hálek* pesništvo, ki se peča s človeštvom v obče, višje od onega, ki je zgolj narodno, prav za prav domoljubno. Soglasno z njim se stavi tudi *Neruda* v bran proti onim, ki mislijo, da so že dovolj storili, če so le domoljubi, ne da bi tudi drugače kaj storili in delovali ter se trudili, da uvedejo sebe in s tem narod k svetovni zavednosti. *Hálek* in *Neruda* sta torej sledila ljudsko smer Havličkovo. V najlepših svojih spisih sta pogodila: prvi zlasti vaščana, drugi pa meščana in delavca.

Opazujemo torej, da se je v poeziji takisto razvijal pojem in obseg narodnosti, kakor se je sprva historiški izcimil na podlagi politiškega in socijalnega razvoja. Namesto domoljubja in slovanstva pred Kollárjem in za Kollárjeve dobe iščejo poslej pesniki in pisatelji posebno vzpričo vpliva Byronovega konkretnjših tipov čeških in jih najdejo seveda največ med kmetiškim ljudstvom in sploh v onih slojih, katere je kultura najmanj oblizala. To je pač zdrava smer, ljudska smer, in z umetnostnega stališča se javlja kot realizem.

Podoben je razvoj v umetnosti, čeprav ni toliko viden. Češko slikarstvo je preveč primorano, se v tujini šolati, in je preveč zavisno od tujega mecenaštva. Pravega češkega slikarstva je zato malo. Ne sme nas motiti, da je sujet historiški ali domoljuben; s tem še ne zadobi delo narodnega značaja. V resnici pa sta bila prava češka slikarja *Čermák* in *Mauers*.

Na boljšem stališču je glasba. Kmalu so našli Čehi sami svojo glasbo, pred vsemi *Smetana*. Še v letih sedemdesetih so se nekaterniki dokaj trudili s špekulacijami o vseslovanski glasbi in vseslovanskih motivih, dasiravno so imeli že svojo lastno češko.

Toda prošli so časi take domoljubne skolastike, in zopet je skladateljem češka ljudska pesem po pravici nezmotno vodilo.

Tudi filozofija in znanosti so lahko narodne; narodna posebnost se ne kaže samo v tem, kar se misli, ampak tudi v tem, kako se misli. Angleška filozofija je n. pr. drugačna od nemške ali francoške. Duševni voditelji češkega naroda so se naslanjali z večine na nemške filozofe; Palacký je kantovec, Havliček pa zastopnik filozofije zdravega razuma. Zanimiv je problem češke filozofije, ki ga je sestavil leta 1848, *Avguštin Smetana*. Le-temu je češki narod dedič preživele germansko-romanske prosvete; Čehom je dana naloga, da ohranijo zaklade nemškega genija bodočnosti, in da jih upravljajo potomcem v korist. Samostojna nemška filozofija bo po njegovih mislih nehala.

Pridobitev češkega srednjega šolstva je važen moment za narodno organizacijo. Značilno za praktične težnje na šolskem polju je to, da so si Čehi preje priborili tehniko nego univerzo. A tudi početki češke univerze, ki se je polagoma izcimila iz čeških predavanj na nemški univerzi, kažejo praktično smer; medicina, pravo, filozofija in zgodovina so služile bolj praktičnim namenom, nego strogemu znanstvu. Dokler niso dobili Čehi svoje univerze, niso imeli skoraj nič strogo znanstvenih kujig in so bili docela odvisni od nemške vede. Toda po pravici jih opominja Masaryk, da bi morali oni kot narod Komenskega na vso moč gojiti filozofijo, znanstvo in umetnost. —

Na podlagi historijskega razvoja se dalje razmotruje vprašanje, kako naj postopa majhen narod, da se obdrži. Zgodovina nas uči, da se ta boj za obstanek ne sme vršiti nasilno, temveč mirno, ne z mečem, marveč s plugom, ne s krvjo, pač pa z delom, ne s smrtjo, ampak z življenjem. Tako nas uči zgodovina, in tako nam vele naši veliki prednjiki. Pred vsem priznava Palacký, da so ravno literarniki prvi buditelji naroda. Mali narod more le z duševno, nikdar ne s fizično močjo zmagovati. Husiti niso zmagovali toliko s fizično srčnostjo, kakor z mladeniškim navdušenjem za svoje ideje in pa s svojo višjo omiko. Dvesto let pozneje se je češki narod pogubil po belogorski bitvi, ker je bil duševno propadel in je bil nasprotniku jednak le v nravni gnilobi. Še dvesto let po tej bitvi je narod samo životaril, in kar je bilo duševne sile v njem, se je pojavljalo v tujem jeziku in v tuji obleki. Pozabljen in zaničevan je bil češki narod. Novo veljavo si je priboril zopet le z duševno svojo zmožnostjo. To so Palackeja trditve.

Tudi Masaryk pripoznava, da je zgodovina v istini učiteljica življenja, in da je nam te učiteljice treba. Toda historizem postane lahko nevaren narodni stvar. Šafařík in Kollár sta vodila našo misel jednostranski v prošlost slovansko; Palacký je popravil to jednostranstvo nekoliko s tem, da se je obračal do češke prošlosti. Historizem pa je spravil tudi Palackeja v marsikakem oziru na nepravo prekonservativno pot. Prva učiteljica nam bodi, tako uči Masaryk, marveč sedanjost. Historiško znanje nam ne bodi jedini vir narodne zavesti; privzeti je tudi druge znanosti, ki nas poučujejo, kak da je svet in kak boče, to je: prirodne in socialne vede. (Dalje prihodnjič.)

Akademijin predsednik, ki piše za kmete. V Krakovu je izšla pred kratkim jako zanimiva knjiga: Nasze dzieje w ostatnih stu latach przez Stanisława hr. *Tarnowskięo*. To poljsko zgodovino zadnjih sto let je objavljala v kmetiškem ljudstvu namenjenem časniku »*Krakus*« in jo zdaj izdal v večji knjigi s podobami prof. Tarnowski, predsednik krakovske akademije, profesor poljske literature in duševni vodja krakovskih konservativcev (stańczykow). Po zadnji nesrečni vstaji l. 1863. so se zbrali v Krakovu odlični in visoko izobraženi možje, ki so začeli pogumno poljsko pretoklost v pravi podobi kazati ter narod sistematično odgajati, da ne zajde zopet na nevarna pota, ki ga vedejo v pogubo. Ti „gasitelji duha“ so si osnovali vplivni mesečnik „*Przegląd Polski*“, in tako zvana krakovska šola, posebno zgodovinska, je vodila poljsko plemstvo in raz-